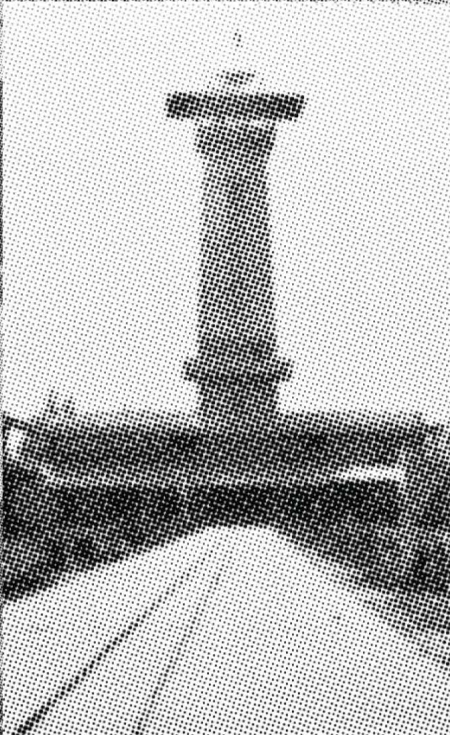
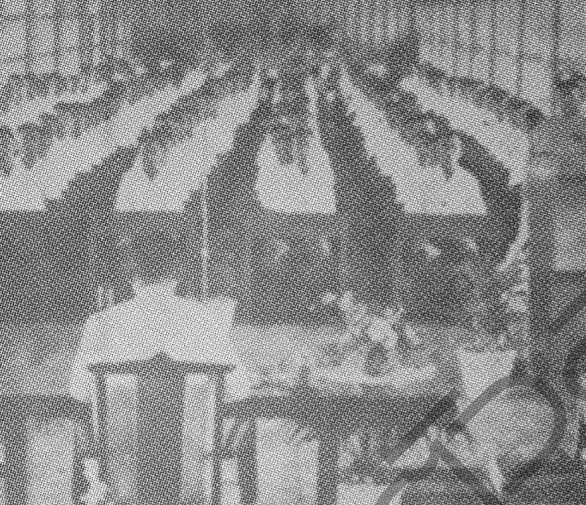

รู้ ราช ทัณฑ์

อำนาจลงทัณฑ์
ในยุคสมัยใหม่

จากการจองจำทรมานสู่การคุมขังติดนิสัย
กระบวนการยุติธรรมแบบไทยๆ
ที่สะท้อนจากใน “คุก”

CTD202472

ฉบับพิเศษ
คือฉบับบรรจบ

สั่งซื้อหนังสือจำนวนมากในราคาพิเศษ
ติดต่อที่ บริษัทงานดี จำกัด
โทรศัพท์ 0-2580-0021 ต่อ 3353

MATCHON
PREMIUM
PRINT

ฝ่าย MATCHON PREMIUM PRINT

บริษัทมิตชัน จำกัด (มหาชน)

รับผลิตสื่อสิ่งพิมพ์ทุกประเภท

โทรศัพท์ 0-2580-0021 ต่อ 2419, 2424

email: print.matichon@gmail.com

Matichon Premium Print

ในกรณีที่หนังสือมีข้อผิดพลาดจากการพิมพ์
เช่น หน้าขาดหาย หน้าซ้ำ หน้าสลับ เข้าเล่มกลับหัว
กรุณาติดต่อมาที่ email: matichonbook.sales@gmail.com
หรือ inbox matichonbook เพื่อขอเปลี่ยนเล่มใหม่

รัฐราชทัณฑ์ อำนาจลงทัณฑ์ในยุคสมัยใหม่

• ศรัญญู เทพสงเคราะห์

พิมพ์ครั้งแรก : มิถุนายน 2568

ราคา 455 บาท

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

ศรัญญู เทพสงเคราะห์.

รัฐราชทัณฑ์ อำนาจลงทัณฑ์ในยุคสมัยใหม่.

กรุงเทพฯ : มติชน, 2568. 400 หน้า.

1. ทัณฑกรรม. 2. ไทย -- ประวัติศาสตร์.

I. ชื่อเรื่อง.

364.6

ISBN 978-974-02-1936-1

สำนักพิมพ์มิตชัน | www.matichonbook.com

- ที่ปรึกษาสำนักพิมพ์ : อารักษ์ คคนาพ, สุพจน์ แจ่มผิว, รุจิรัตน์ ทิมวัฒน์
- ผู้อำนวยการสำนักพิมพ์ : มณฑล ประกาศเกียรติ
- รองผู้จัดการสำนักพิมพ์ : ประภาพร ประเสริฐไธภา, หทัยชนก ชิวโมกข์
- บรรณาธิการอาวุโส : สุภชัย สุชาติสุธารธรรม
- บรรณาธิการบริหาร : ปกรณ์เกียรติ ตีโรจนานิช
- หัวหน้ากองบรรณาธิการ : ปิยวัฒน์ สีแดงสูง
- บรรณาธิการเล่ม : พิรณัฐ เปี่ยมศักดิ์สันติ, ศรัญญา สุราใหม่, มนูญยา ปานกะเล็ก
- พิสูจน์อักษร : ปภาณิน เกษตรทัต
- ศิลปกรรม-ออกแบบปก : สลิล อุษะนันท์
- ประชาสัมพันธ์และการตลาด : วิชราพิชญ์ เวชสุริยะกุล, นัชชา เชี่ยวกุล

จัดทำโดย : บริษัทมิตชัน จำกัด (มหาชน) 12 ถนนเทศบาลนฤมาล

ประชาชนไควน์ 1 เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

โทรศัพท์ 0-2580-0021 ต่อ 1235

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์มิตชัน 12 ถนนเทศบาลนฤมาล ประชาชนไควน์ 1

เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

โทรศัพท์ 0-2580-0021 ต่อ 2000, 2108

จัดจำหน่ายโดย : บริษัทงานดี จำกัด (ในเครือมิตชัน)

12 ถนนเทศบาลนฤมาล ประชาชนไควน์ 1 เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

โทรศัพท์ 0-2580-0021 ต่อ 3350-3360

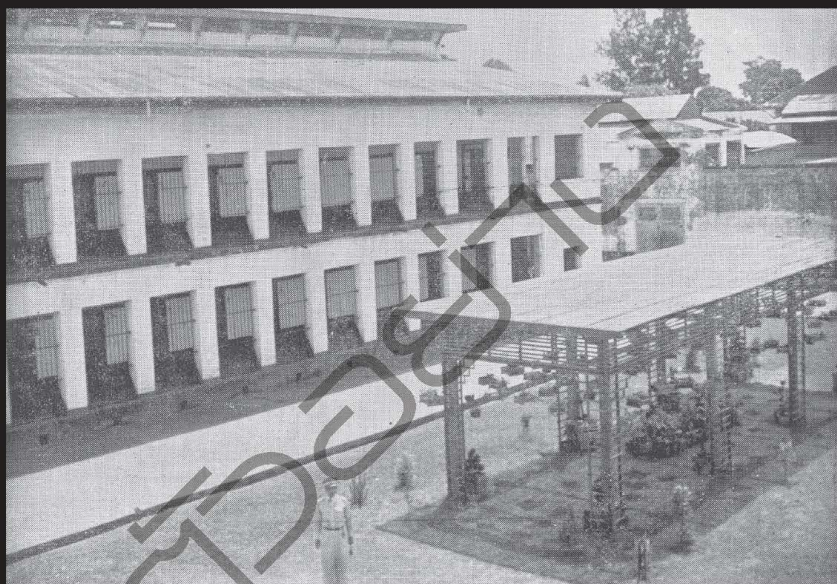
Matichon Publishing House a division of Matichon Public Co., Ltd.

12 Tethsabannarueman Rd., Prachanivate 1, Chatuchak,

Bangkok 10900 Thailand

 matichonbook @matichonbook

 @matichonbook @matichonbooks matichonbook

อาคารคุมขังนักโทษชาวต่างชาติในเรือนจำกองมหันตโทษ
ปัจจุบันตั้งอยู่ในสวนรมณีนาถ กรุงเทพฯ
ภาพจาก The Government Publicity Department,
Thailand Today: Illustrated Review January B.E. 2482
(Bangkok: The Siam Commercial Press, 1940).

นักโทษการเมืองกบฏสันติภาพถ่ายรูปร่วมกันหน้าเรือนจำกลางบางขวาง
จังหวัดนนทบุรี ภายหลังได้อิสระภาพ

(ซ้ายไปขวา) นายไสว มลายเวช นายอุทธรณ์ พลกุล

นายปาล พนมยงค์ นายอารี อิ่มสมบัติ นายเมี้ยน เดชาติวงศ์

นายสุ่น กิจจำนงค์ และนายฉัตร บุญยศิริชัย

ภาพจาก จารึก ชมพูพล, บันทึกจากบางขวาง

(พระนคร: โรงพิมพ์ศิลปอักษร, 2500).

คำนำผู้เขียน

รัฐราชทัณฑ์
อำนาจลงทัณฑ์ในยุคมัยใหม่

เรื่องเกี่ยวกับคุกและงานราชทัณฑ์ไทยกำลังอยู่ในประเด็นที่สาธารณชนให้ความสนใจอย่างกว้างขวาง ส่วนหนึ่งเพราะได้รับอิทธิพลจากสื่อโซเชียลมีเดียที่มีกระแสการเผยแพร่ข่าวสารเกี่ยวกับการก่ออาชญากรรมทางการเงินอันส่งผลกระทบต่อผู้คนจำนวนมากจนนำไปสู่การควบคุมตัวบุคคลที่มีชื่อเสียงในหลากหลายวงการ ยิ่งไปกว่านั้น จากกรณีการควบคุมตัวผู้ต้องขังจากคดีทางการเมืองยังคงเป็นประเด็นที่สังคมไทยและนานาชาติเฝ้าติดตามอย่างต่อเนื่อง และก่อให้เกิดการเรียกร้องกฎหมายนิรโทษกรรมทางการเมืองผ่านกลไกรัฐสภา นอกจากนี้การนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับคุกไทยผ่านสื่อภาพยนตร์ ดังตัวอย่างเช่น “A Prayer Before Dawn” (พ.ศ. 2560) หรือ “วัยหนุ่ม 2544” (พ.ศ. 2567) รวมถึงการเล่าประสบการณ์จาก “คนข้างใน” หรืออดีตผู้ต้องขังใน ยุทูป หรือ ดั๊กต็อก ยังสามารถปลุกกระแสความสนใจเกี่ยวกับคุกไทยได้ในวงกว้าง อันช่วยให้สังคมไทยได้รับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับคุกที่เปรียบเสมือนกับแดนสนธยาของคนทั่วไปได้เพิ่มมากขึ้น

คู่มือเป็นสิ่งสะท้อนความก้าวหน้าและความล้าหลังของกระบวนการยุติธรรมไทย โดยมีตัวชี้วัดคือ คุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังและการ

ปรับปรุงฟื้นฟูผู้ต้องขังให้กลายเป็นพลเมืองดี คุณยังเผยให้เห็นถึงแนวคิดและการใช้อำนาจรัฐในการลงโทษบุคคลที่ฝ่าฝืนกฎหมายหรือคุกคามความสงบเรียบร้อยในสังคม ดังนั้นการศึกษบทเรียนจากอดีตเกี่ยวกับคุกและงานราชทัณฑ์ น่าจะทำให้สังคมไทยตระหนักและเข้าใจถึงปัญหาและวิกฤติของกระบวนการยุติธรรมไทยในปัจจุบันได้ดีมากขึ้น เพราะปัญหาต่างๆ ซึ่งปรากฏเป็นที่ประจักษ์ในปัจจุบันล้วนมีรากฐานมาจากพัฒนาการในอดีตแทบทั้งสิ้น

หนังสือ *รัฐราชทัณฑ์ อำนาจลงทัณฑ์ในยุคสมัยใหม่* พยายามศึกษาต้นกำเนิดและความเปลี่ยนแปลงของงานราชทัณฑ์ไทยสมัยใหม่ในภาพกว้าง นับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 จนถึงสมัยรัฐบาลจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ โดยชี้ให้เห็นถึงแนวคิด วิธีการ รวมถึงปฏิบัติการลงทัณฑ์สมัยใหม่ของรัฐไทย ซึ่งมีเงื่อนไขซับซ้อนและมีข้อจำกัดของการปฏิรูปงานราชทัณฑ์แตกต่างกันในแต่ละช่วงเวลาเช่น การปะทะกันระหว่างวัฒนธรรมการลงทัณฑ์แบบจารีตของสังคมไทยกับแนวคิดการลงทัณฑ์สมัยใหม่ทั้งแบบอาณานิคมและแบบตะวันตก การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่ส่งผลต่อนโยบายและการดำเนินกิจการราชทัณฑ์ไทย ตลอดจนบริบทภายนอกประเทศตั้งแต่สมัยอาณานิคมจนถึงยุคสงครามเย็นที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของงานราชทัณฑ์ไทย ยิ่งไปกว่านั้นหนังสือเล่มนี้ยังมุ่งที่จะเผยให้เห็นแนวคิดเรื่องพลเมืองอำนาจ และระเบียบทางศีลธรรมของรัฐและชนชั้นปกครองไทยผ่านความเปลี่ยนแปลงของงานราชทัณฑ์ไทยในช่วงเวลาที่ศึกษา

รัฐราชทัณฑ์ อำนาจลงทัณฑ์ในยุคสมัยใหม่ เป็นหนังสือที่ปรับปรุงมาจากวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอกเรื่อง “จากการคุมขังสู่การแก้ไขฟื้นฟู: การเปลี่ยนแปลงของการราชทัณฑ์ไทยสมัยใหม่ พ.ศ. 2433-2506” ที่นำเสนอต่อภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2564 เปรียบเสมือนเป็นพันธนาการที่ผูกติด

กับผู้เขียนมาตลอดการเขียนวิทยานิพนธ์ 5 ปี เนื้อหาบางส่วนของวิทยานิพนธ์นี้ได้เคยตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารหน้าจั่ว ว่าด้วยประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมไทย นิตยสารศิลปวัฒนธรรม วารสารราชภัฏ และเว็บไซต์ของสถาบันปรีดี พนมยงค์ ผู้เขียนขอขอบคุณสิ่งพิมพ์และเว็บไซต์เหล่านี้ที่ให้โอกาสผู้เขียนในการเผยแพร่เรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ราชภัฏไทย

ผู้เขียนขอขอบคุณ ผศ. ดร. ธนาพล ลิมอภิชาติ ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ซึ่งคอยเอาใจใส่ ตั้งข้อสังเกต และแลกเปลี่ยนความคิดตลอดการทำวิทยานิพนธ์ของผู้เขียน รวมถึงขอขอบคุณกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ที่ประกอบด้วย รศ. ดร. วาสนา วงศ์สุววัฒน์ ผศ. ดร. ตามไท ดิลกวิทยรัตน์ ผศ. ดร. ธิบัติ บัวคำศรี และ ดร. พิมพ์มนัส วิบูลศิลป์ ที่ให้ความเห็นอันเป็นประโยชน์ในการปรับปรุงวิทยานิพนธ์

ขอขอบคุณอาจารย์ เพื่อน และกัลยาณมิตรที่คอยให้ความช่วยเหลือและให้การสนับสนุนผู้เขียนอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ รศ. ดร. สุธาสัย ยัมประเสริฐ ผู้ล้วงลับ ผศ. ดร. ณัฐพล ใจจริง คุณนริศ จรัสจรรยาวงศ์ ศ. ดร. ชาทรี ประภิตนันทการ ศ. บาหยัน อิมสำราญ ดร. วิภาส เลิศรัตนรังษี คุณสุพจน์ แจ้งเร็ว คุณธัชชัย ยอดพิชัย คุณอพิสิทธิ์ ธีระจารุวรรณ ศ. ดร. ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ ศ. พิเศษ ดร. ชาญวิทย์ เกษตรศิริ ศ. กิตติคุณ ดร. ธงชัย วินิจจะกุล รศ. ดร. บัณฑิต จันทรโรจนกิจ รศ. ดร. อารังศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์ ผศ. ดร. วิลลา วิลัยทอง ผศ. ดร. ภูมิ สุระเกียรติ ผศ. สิทธารถ ศรีโคตร อาจารย์เรวัต หินอ่อน คุณบารมี สมานปัญญา คุณธงชัย ลิขิตพรสวรรค์ คุณประวิทย์ สังข์มี รวมถึงอีกหลายคนที่บันทึกในกิตติกรรมประกาศของวิทยานิพนธ์ และที่สำคัญขอขอบคุณพ่อ แม่ พลอย และครอบครัวชั้นนี้

ผู้เขียนขอขอบคุณมิตรสหายในโซเชียลมีเดียที่ช่วยแชร์เรื่องปัญหาลิขสิทธิ์ในวิทยานิพนธ์ของผู้เขียน อันส่งผลให้ศูนย์กลางนวัตกรรมแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเร่งรัดการพิจารณา จนได้ข้อสรุปว่า ลิขสิทธิ์ใน

วิทยานิพนธ์หัวข้อ “จากการคุมขังสู่การแก้ไขฟื้นฟู: การเปลี่ยนแปลงของ
การราชทัณฑ์ไทยสมัย พ.ศ. 2433-2506” เป็นของผู้เขียนวิทยานิพนธ์
และผู้เขียนขอยืนยันในหลักการที่ว่า ความเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในวิทยา
นิพนธ์ย่อมเป็นของผู้สร้างสรรค์วิทยานิพนธ์

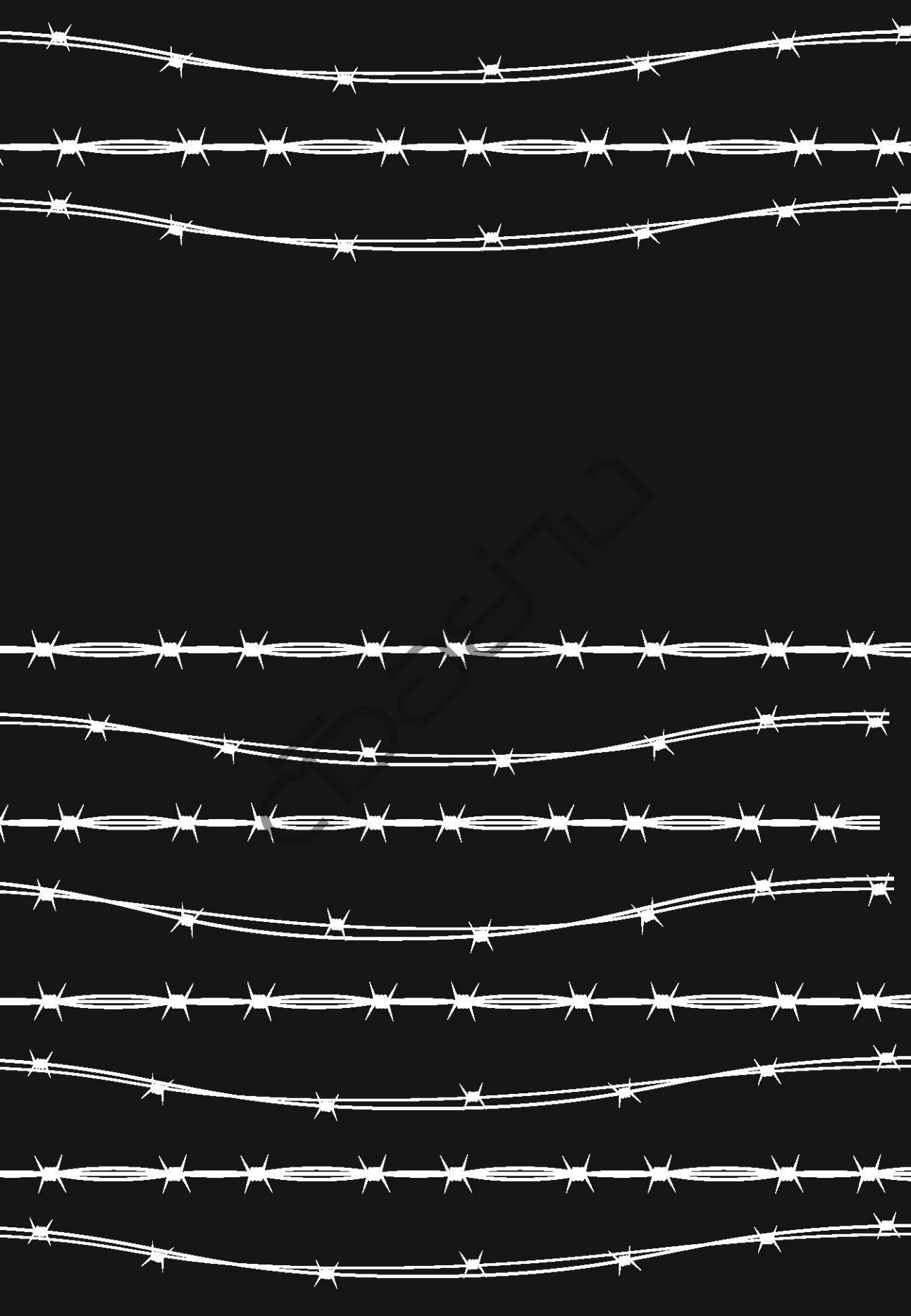
สุดท้ายนี้ประโยชน์ที่ได้จากการอ่านหนังสือเล่มนี้ ผู้เขียนขออุทิศ
ให้แก่บุคคลในอดีตผู้เปลี่ยนเสียงผ่านหลักฐานต่างๆ ที่ก่อให้เกิดงานประวัติ
ศาสตร์ราชทัณฑ์ขึ้นนี้ ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชนและมูลนิธิสิทธิ
อิสราที่ยังคงต่อสู้เพื่อสิทธิเสรีภาพภายใต้กระบวนการยุติธรรมไทย ตลอด
จนผู้ต้องขังทางการเมืองในสังคมไทยร่วมสมัย ที่เรื่องราวของพวกเขาจะ
กลายเป็นหลักฐานสำคัญในการศึกษาประวัติศาสตร์ราชทัณฑ์ไทยในภาย
ภาคหน้า

ศรัณยู เทพสงเคราะห์

2 เมษายน พ.ศ. 2568

“วิธี ‘เก็บ’ คนร้ายไว้เป็นกลุ่มก้อนในเรือนจำโดยขาด
หลักปฏิบัติอันถูกต้องหรือปล่อยไปตามยถากรรมนั้น ย่อม
เป็นการสนับสนุนการศึกษาในทางฝ่ายต่ำให้บังเกิดมากขึ้น
ในหมู่คนร้าย เรือนจำก็จะเสมอด้วยสถานเพาะคนร้าย”

กรมราชทัณฑ์, ความก้าวหน้าของการราชทัณฑ์
แห่งสยามในระบอบประชาธิปไตย
(พระนคร: โรงพิมพ์ลหุโทษ, 2479. พิมพ์แจกในคราวทอดกฐิน
พระราชทาน ณ วัดจันทาราม อำเภอบางยี่เรือ
จังหวัดธนบุรี เมื่อวันที่ 25 ตุลาคม พ.ศ. 2479), น. 4-5.

รัฐราชทัณฑ์

อำนาจลงทัณฑ์ในยุคสมัยใหม่

บทนำ

“ศึกษาประวัติศาสตร์ราชทัณฑ์ไทย ไปทำไม”

จากสถิติผู้ต้องขังของกรมราชทัณฑ์ที่สำรวจในวันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2567 พบว่าไทยมีเรือนจำและทัณฑสถานทั่วประเทศรวม 143 แห่ง มีจำนวนผู้ต้องขัง 274,773 คน แบ่งเป็นผู้ต้องขังชาย 241,415 คน และ ผู้ต้องขังหญิง 33,358 คน ซึ่งเป็นจำนวนผู้ต้องขังที่สูงที่สุดในภูมิภาค เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยผู้ต้องขังจำนวนราว 2 แสนคน หรือร้อยละ 70 เป็นผู้ต้องขังคดียาเสพติด¹

ปัญหาสำคัญของงานราชทัณฑ์ไทยในปัจจุบันคือ ปัญหาผู้ต้องขัง ล้นคุกจนเกินความจุของเรือนจำ อันก่อให้เกิดสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมาะสม ต่อการปรับปรุงพฤติกรรมผู้ต้องขังตามมาตรฐานสากล ปัญหานี้ยังกระทบต่อระบบราชทัณฑ์ไทย นับตั้งแต่เจ้าพนักงานมีจำนวนไม่สัมพันธ์กับ ผู้ต้องขังซึ่งมีจำนวนมาก ทำให้การควบคุม การอบรม รวมถึงการบำบัด ฟื้นฟูผู้ต้องขังไม่มีประสิทธิภาพ คุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังแย่แยะจากงบประมาณที่จำกัดของรัฐโดยเฉพาะอาหารและการรักษาพยาบาล แม้ว่างานราชทัณฑ์ไทยในปัจจุบันจะพยายามปรับปรุงมาตรฐานให้เข้าสู่ระดับสากล เพื่อพัฒนาเรือนจำให้เป็นสถาบันสำหรับปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ผู้กระทำผิด แต่เมื่อพิจารณาจำนวนผู้ต้องขังที่กระทำผิดซ้ำหลังพ้นโทษ

ใน พ.ศ. 2566 กลับมีอัตราสูงถึงร้อยละ 20² ย่อมเป็นสัญญาณว่างานราชทัณฑ์ไทยยังประสบปัญหาการปรับปรุงพฤติกรรมผู้ต้องขังอย่างเหมาะสม

ยิ่งไปกว่านั้นการเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มนักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชนอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่การชุมนุมประท้วงรัฐบาลพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2563 จนถึงเดือนกันยายน พ.ศ. 2567 มีประชาชนถูกดำเนินคดีจากการชุมนุมและการแสดงความเห็นทางการเมืองอย่างน้อย 1,959 คน ในข้อหาหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ ข้อหายุยงปลุกปั่น ข้อหาฝ่าฝืน “พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548” (พ.ร.ก. ฉุกเฉินฯ) ข้อหาการชุมนุมในที่สาธารณะ ข้อหาฝ่าฝืน “พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดทางคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550” (พ.ร.บ. คอมพิวเตอร์) และข้อหาละเมิดอำนาจศาล³

ในปัจจุบันรัฐบาลไทยยังคงควบคุมผู้ต้องขังทางการเมืองในเรือนจำทั่วประเทศอย่างน้อย 34 คน รวมถึงมีผู้ต้องขังทางการเมืองเสียชีวิตระหว่างถูกคุมขังในเรือนจำ⁴ ด้วยเหตุนี้ นับตั้งแต่ พ.ศ. 2563 งานราชทัณฑ์ไทยโดยเฉพาะเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับผู้ต้องขังทางการเมืองจึงได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางจากนักกฎหมาย สื่อมวลชน นักเคลื่อนไหว เครือข่ายสังคมออนไลน์ รวมถึงนักการเมือง ข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับคุกไทยซึ่งเป็นเสมือนแดนสนธยาได้ถูกเผยแพร่ให้สังคมภายนอกกำแพงเรือนจำรับรู้มากขึ้น เช่น สภาพความเป็นอยู่ที่น่าเลวร้ายของผู้ต้องขัง ปัญหาการรักษาพยาบาลอันด้อยประสิทธิภาพ และการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังที่ห่างไกลจากหลักสิทธิมนุษยชน ตลอดจนจนเกิดเสียงเรียกร้องให้มีการปฏิรูประบบราชทัณฑ์ไทย⁵

หากพิจารณาปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในการดำเนินงานราชทัณฑ์ไทยในปัจจุบัน อาจกล่าวได้ว่าปัญหาข้างต้นมีลักษณะใกล้เคียงกับปัญหา

ของระบบคุกไทยในอดีตที่ดำเนินมาตลอดนับตั้งแต่รัฐไทยได้เริ่มต้นงาน
ราชทัณฑ์สมัยใหม่ เช่น ปัญหาสภาพการคุมขังที่ย่ำแย่ ปัญหาการจัดสรร
ทรัพยากรอย่างจำกัดในการดูแลผู้ต้องขังทั้งอาหาร เครื่องนุ่งห่ม และยา
รักษาโรค การให้อ่านาแก่วัฒนภาพนักโทษในการควบคุมนักโทษทั่วไป
ตลอดจนปัญหานักโทษการเมือง

ธงชัย วินิจจะกุล ได้ชี้ให้เห็นว่าในบรรดาหน่วยงานต่างๆ ของรัฐ
ได้แก่ ตำรวจ อัยการ ศาล และราชทัณฑ์ ที่ประกอบขึ้นเป็นกระบวนการ
ยุติธรรมไทย งานราชทัณฑ์หรือคุกตกอยู่ในสภาวะล้าหลังแบบยุคจารีต
มากที่สุด มีความเปลี่ยนแปลงน้อยกว่าสถาบันอื่น รวมถึงมีความสัมพันธ์
ต่อสาธารณะอย่างตรงไปตรงมาไม่ต่างจากยุคจารีตที่เน้นการสร้าง ความ
หวาดกลัว นอกจากนี้จากสภาพความเลวร้ายของคุกไทยยังถูกใช้เป็น
เครื่องมืออำมหิตของรัฐในการกระตุ้นหรือบีบคั้นให้ผู้ต้องขังคดีการเมือง
หรือคดีความมั่นคงที่ไม่ได้รับการประกันตัวตามกระบวนการยุติธรรมต้อง
ตัดสินใจยอมรับสารภาพเพื่อให้พวกเขาติดคุกในระยะเวลายาวนานที่สุด⁶

ถึงแม้ว่ารัฐไทยจะพยายามพัฒนางานราชทัณฑ์ไทยให้เป็นสถาบัน
ควบคุมและสร้างวินัยเพื่อปรับปรุงพฤติกรรมผู้กระทำผิดให้กลายเป็น
พลเมืองดีในลักษณะ “สถาบันปรับปรุงฟื้นฟู” (correctional institution)
ซึ่งเป็นหัวใจของการลงทัณฑ์สมัยใหม่แบบตะวันตก แต่ขณะเดียวกันงาน
ราชทัณฑ์ไทยกลับยังคงส่ำแดงความเป็นสถาบันแห่งการสร้าง ความทุกข์
ทรมานและลดทอนความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขัง เสมือนเป็นการจำลอง
นรกในอุดมคติให้มาบังเกิดเป็นรูปธรรม ดังนั้นเพื่อทำความเข้าใจงานราช
ทัณฑ์ไทยในปัจจุบัน จึงจำเป็นต้องย้อนกลับไปพิจารณากำเนิดและการ
เปลี่ยนแปลงการลงทัณฑ์สมัยใหม่ของรัฐไทยในภาพกว้าง อันจะช่วยให้
เข้าใจงานราชทัณฑ์ไทยว่ามีที่มา พัฒนาการแนวคิด และวิธีการลงทัณฑ์
ผู้กระทำผิดอย่างไร ยิ่งไปกว่านั้นการศึกษาประวัติศาสตร์ราชทัณฑ์ไทย
สมัยใหม่ไม่เพียงเผยให้เห็นบทบาทและการใช้อำนาจการลงทัณฑ์ของรัฐ

ในอดีต แต่ยังช่วยให้เข้าใจรากฐานของปัญหาต่างๆ ของงานราชทัณฑ์ไทยในปัจจุบัน

เมื่อพิจารณางานประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่ศึกษารัฐไทยสมัยใหม่ต่างให้ความสนใจกับประเด็นการสถาปนารัฐสมัยใหม่แบบรวมศูนย์⁷ การปรับตัวของชนชั้นนำศักดินาต่อทุนนิยมโลกที่เข้ามาในสังคมสยาม⁸ งานเหล่านี้ได้กล่าวถึงการทำงานของรัฐบาลสมัยใหม่ผ่านกลไกต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการจัดเก็บภาษี การจัดการศึกษา การสำมะโนประชากรระบบราชการ และระบบศาลสมัยใหม่ ทว่าการใช้อำนาจอย่างเป็นทางการของรัฐบาลที่แสดงออกผ่านงานราชทัณฑ์กลับมีการศึกษาน้อยขึ้น⁹ โดยงานทั้งหมดล้วนศึกษาพัฒนาการของงานราชทัณฑ์สมัยใหม่ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์และให้ข้อสรุปคล้ายกันว่า รัฐบาลประสบความสำเร็จในการเปลี่ยนแปลงแนวคิดและวิธีการลงโทษจากแบบจารีตที่ไม่มีแบบแผนชัดเจนและเต็มไปด้วยความโหดร้าย ไปสู่การลงโทษแบบสมัยใหม่ที่เป็นเหตุเป็นผลและมีมนุษยธรรมมากขึ้นนับตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2430

สำหรับการศึกษาประวัติศาสตร์การลงโทษสมัยใหม่ในโลกวิชาการตะวันตก เช่น งานของมิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) เรื่อง *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*¹⁰ เป็นงานชิ้นสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการศึกษาประวัติศาสตร์คุกสมัยใหม่ในวงวิชาการทั่วโลก ฟูโกต์ให้ความสนใจกับการเกิดระบบคุกสมัยใหม่ในฝรั่งเศสช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 อันเป็นการลงโทษด้วยการจำกัดเสรีภาพที่เข้ามาแทนที่การลงโทษที่โหดร้ายทารุณบนตะแลงแกง แม้ดูเหมือนว่าโทษจำคุกแบบใหม่จะลดทอนความรุนแรงลงและมีมนุษยธรรมมากขึ้น แต่ฟูโกต์กลับเห็นว่ารัฐได้เข้าไปใช้อำนาจควบคุมร่างกายของนักโทษอย่างละเอียดและเคร่งครัดมากขึ้นผ่านเทคนิคการสร้างวินัย อันทำให้ร่างกายนักโทษสยบยอมต่ออำนาจและรัฐสามารถบังคับบัญชาได้อย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตามจากบทความเรื่อง “Global Perspectives on the Birth of the Prison”¹¹

ของแมรี กิบสัน (Mary Gibson) ได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับประวัติศาสตร์
คุกในดินแดนที่ไม่ใช่ยุโรปและสหรัฐอเมริกาว่าไม่สามารถนำแนวทางการ
วิเคราะห์แบบฟูโกต์มาอธิบายได้ เนื่องจากกำเนิดและพัฒนาการของคุก
สมัยใหม่ในยุโรปและสหรัฐอเมริกามีรากฐานมาจากแนวความคิดลงโทษ
ในยุคภูมิธรรมและให้ความสำคัญกับการฟื้นฟูพฤติกรรมผู้กระทำผิดนับ
ตั้งแต่ช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18 แต่คุกพื้นที่อื่นๆ กลับอยู่ภายใต้บริบทการ
ขยายอำนาจของจักรวรรดินิยมนับตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19

จากการสำรวจประวัติศาสตร์นิพนธ์เกี่ยวกับการลงทัณฑ์ในบริบท
อาณานิคมหลายชิ้น¹² สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการศึกษาประวัติศาสตร์
ราชทัณฑ์ไทยสมัยใหม่ได้ 3 ประการ โดยประการแรกนั้นการอธิบาย
กำเนิดและพัฒนาการของการลงทัณฑ์สมัยใหม่ของไทยอยู่ภายใต้บริบท
การขยายอำนาจของจักรวรรดินิยมตะวันตกนับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 19
แม้ว่าดินแดนแต่ละแห่งจะพัฒนาสถาบันราชทัณฑ์สมัยใหม่ตามเงื่อนไข
และปัจจัยที่แตกต่างกัน แต่สถาบันราชทัณฑ์ในดินแดนอาณานิคมและกึ่ง
อาณานิคมล้วนมีลักษณะแตกต่างจากสถาบันราชทัณฑ์ต้นแบบจากตะวัน
ตก ดังสะท้อนจากการลดความสำคัญของแนวคิดความเป็นเหตุผลแบบ
รู้แจ้ง (enlightenment) และการประยุกต์ระบบคุกสมัยใหม่เข้ากับสังคม
พื้นเมือง ดังนั้นสถาบันราชทัณฑ์นอกดินแดนยุโรปและสหรัฐอเมริกาจึงมุ่ง
เน้นการใช้อำนาจแบบรวมศูนย์ เพื่อเป็นเครื่องมือในการรักษาความสงบ
เรียบร้อยทางการเมืองและการบังคับใช้แรงงานทางเศรษฐกิจมากกว่าการ
ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของนักโทษ

ประการต่อมา งานราชทัณฑ์ในดินแดนอาณานิคมและกึ่งอาณานิคม
ล้วนวางอยู่บนแนวคิดพื้นฐานเรื่องชนชั้นและเชื้อชาติ ดังปรากฏ
จากการจัดลำดับชั้นและจัดกลุ่มนักโทษตามลักษณะเฉพาะทางเชื้อชาติ
เช่นเดียวกับการแยกประเภทและการจำแนกลำดับชั้นในการ
ปกครองอาณานิคม ยิ่งไปกว่านั้นเมื่อนักโทษส่วนใหญ่เป็นคนในบังคับ

ของอาณานิคมไม่ใช่พลเมืองตะวันตก จึงไม่มีความจำเป็นในการปรับปรุง
พื้นที่นักโทษพื้นเมือง รัฐอาณานิคมจึงจัดสรรทรัพยากรอย่างจำกัดในการ
ขับเคลื่อนระบบคุกอาณานิคม

ประการสุดท้าย การดำเนินการปฏิรูปคุกในต้นคริสต์ศตวรรษที่
20 เพื่อจัดการระบบคุกให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นเป็นประเด็นที่งานหลาย
ชิ้นให้ความสนใจ โดยต่างชี้ให้เห็นความพยายามของรัฐในการควบคุม
ร่างกายนักโทษมากขึ้นควบคู่ไปกับการลดค่าใช้จ่ายของคุก ดังนั้นรัฐ
อาณานิคมและรัฐกึ่งอาณานิคมเกือบทุกแห่งจึงเสนอโครงการและดำเนิน
การปฏิรูปคุก รวมถึงยังใช้คุกเป็นห้องปฏิบัติการทดลองแนวคิดหรือ
โครงการใหม่ๆ ก่อนนำไปประยุกต์ใช้กับพื้นที่อื่น

เมื่อพิจารณางานราชทัณฑ์ไทยสมัยใหม่ ชนชั้นนำสยามได้นำ
วิธีการลงโทษแบบใหม่มาประยุกต์กับการลงโทษแบบยุคจารีตของรัฐ
สยามภายใต้บริบทการสถาปนารัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์และการขยาย
อำนาจของจักรวรรดินิยมตะวันตก กล่าวคือ ชนชั้นนำสยามนำระบบคุก
อาณานิคมมาเป็นแนวทางในการควบคุมนักโทษของรัฐไทยสมัยใหม่ เพื่อ
ตอบสนองต่อการควบคุมและใช้ประโยชน์จากนักโทษให้มีประสิทธิภาพ
มากขึ้น

แม้ว่าบริบททางการเมืองจะเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลง
แปลงงานราชทัณฑ์สมัยใหม่ของไทยในแต่ละยุคสมัย อาทิ ความ
พยายามสถาปนารัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของชนชั้นนำสยามอันเป็น
จุดเริ่มต้นของการปฏิรูปราชทัณฑ์ในช่วงทศวรรษ 2430 ดังปรากฏใน
งานของอมรา ชันอาสา และงานของเสาวลักษณ์ คุณประยูร¹³ หรือการ
ปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475 ได้นำไปสู่การปฏิรูปราชทัณฑ์สมัยคณะราษฎร
ดังปรากฏในงานของภมรี สุรเกียรติ¹⁴ แต่ถึงกระนั้นประวัติศาสตร์ราช
ทัณฑ์ไทยยังสามารถนำเสนอมุมมองหรือคำอธิบายใหม่ๆ เกี่ยวกับการ
เปลี่ยนแปลงของงานราชทัณฑ์ไทยสมัยใหม่ได้อีกมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

ประเด็นแนวคิด วิธีการ และการใช้อำนาจการลงทัณฑ์ของรัฐไทย ซึ่งมีความซับซ้อนและปรับเปลี่ยนไปในแต่ละยุคสมัย กล่าวคือ รัฐไทยได้มีการปรับเปลี่ยนงานราชทัณฑ์สมัยใหม่ไปตามเงื่อนไขแนวคิดความรู้ รวมถึงลักษณะของการลงทัณฑ์รูปแบบใหม่ๆ จากภายนอกที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทยจนนำไปสู่การปฏิรูปหรือปรับปรุงงานราชทัณฑ์ไทยหลายครั้ง ตัวอย่างหนึ่งที่เด่นชัดคือ ความหมายของคำว่า “ราชทัณฑ์” ที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วงเวลา โดยคำนี้ในยุครัตนโกสินทร์หมายถึง อาญาหลวงหรือการลงทัณฑ์จากพระราชดำริสของพระเจ้าแผ่นดิน¹⁵ ต่อมาเมื่อชนชั้นนำสยามได้ปรับปรุงการลงทัณฑ์ให้เป็นสมัยใหม่ได้นำคำว่าราชทัณฑ์มาเป็นชื่อเรียกหน่วยงานที่รับผิดชอบในการคุมขังนักโทษนับตั้งแต่ พ.ศ. 2458 จนถึงปัจจุบัน

อย่างไรก็ตามการตั้งชื่อกรมราชทัณฑ์ในภาษาอังกฤษนั้นเปลี่ยนไปตามสำนักการลงทัณฑ์ของรัฐไทย เริ่มต้นจาก “Prison Department” ในช่วงทศวรรษ 2450¹⁶ ซึ่งสอดคล้องกับช่วงเวลาที่ผู้ปกครองรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ให้ความสำคัญกับคุกในฐานะมาตรฐานการลงทัณฑ์สมัยใหม่ ถัดมาในช่วงทศวรรษ 2480 ได้เปลี่ยนชื่อกรมราชทัณฑ์ภาษาอังกฤษเป็น “Penitentiary Department”¹⁷ อันสะท้อนสำนักการลงทัณฑ์สมัยคณะราษฎร ที่คุกเปรียบเสมือนกับสถานที่ดัดนิสัยให้ผู้ต้องโทษได้ไตร่ตรองถึงอาชญากรรมที่ก่อขึ้นและกลับตัวมาเป็นพลเมืองดีหลังจากนั้นนับตั้งแต่ทศวรรษ 2500 กรมราชทัณฑ์ได้เปลี่ยนชื่อภาษาอังกฤษมาเป็น “Department of Corrections”¹⁸ อันบ่งชี้ถึงการนำแนวคิดสถาบันฟื้นฟูจิตใจผู้กระทำผิดมาปรับใช้กับงานราชทัณฑ์ไทย เพื่อยกระดับการคุมขังนักโทษให้สอดคล้องกับมาตรฐานการลงโทษขั้นต่ำขององค์การสหประชาชาติ

หนังสือเล่มนี้เป็นการศึกษาประวัติศาสตร์งานราชทัณฑ์ไทยสมัยใหม่ในภาพกว้างนับตั้งแต่ พ.ศ. 2433-2506 อันตรงกับสมัยสมบูรณา

ญาสิทธิราชย์จนถึงสมัยเผด็จการของรัฐบาลจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ และเป็นช่วงเวลาครอบคลุมการปฏิรูปราชทัณฑ์ครั้งใหญ่ของประเทศไทย 3 ระลอก โดยส่วนเนื้อหาแบ่งออกเป็น 3 ภาค ได้แก่

ภาค 1 “ราชทัณฑ์” สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เป็นการศึกษาการเปลี่ยนแปลงของงานราชทัณฑ์ไทยภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ โดยบทที่ 1 เริ่มต้นจากการทำความเข้าใจพื้นฐานการลงโทษในยุคจารีต เงื่อนไขของการปฏิรูปราชทัณฑ์ให้เป็นสมัยใหม่ของชนชั้นนำไทย ตลอดจนคุณลักษณะสำคัญของงานราชทัณฑ์ไทยสมัยใหม่ที่นำระบบคุกอาณานิคม มาปรับใช้กับสังคมไทยเพื่อเสริมสร้างอำนาจการลงทัณฑ์แบบรวมศูนย์ของผู้ปกครองสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และบทที่ 2 เป็นการศึกษาทำความเข้าใจปฏิบัติการและข้อจำกัดในงานราชทัณฑ์สมัยใหม่ของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์สยาม ซึ่งอยู่ภายใต้เงื่อนไขสิทธิสภาพนอกอาณาเขตและความพยายามในการรักษาอำนาจของกลุ่มชนชั้นปกครอง กระทั่งก่อให้เกิดระบบการลงโทษตามสถานะและลำดับชั้นทางสังคมของผู้กระทำผิดได้แก่นักโทษชาวไทยทั่วไป นักโทษชาวต่างชาติ และกลุ่มชนชั้นสูงที่กระทำผิด

ภาค 2 ความรู้และการปฏิรูปการลงทัณฑ์สมัยคณะราษฎร เริ่มต้นในบทที่ 3 ทิวเขาระหึการเปลี่ยนแปลงของงานราชทัณฑ์หลังการปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475 เมื่อรัฐบาลคณะราษฎรได้นำแนวคิดการอบรมผู้กระทำผิดให้กลายเป็นพลเมืองดีตามหลักอาชญาวิทยาและทัณฑวิทยา แบบตะวันตกมาประยุกต์ใช้กับสังคมไทย ตลอดจนขยายอำนาจงานราชทัณฑ์อย่างกว้างขวางในฐานะเครื่องมือสำคัญเพื่อจัดระเบียบและควบคุมบุคคลที่เป็นภัยคุกคามต่อสังคม ดังนั้นภารกิจของงานราชทัณฑ์ในระบอบใหม่จึงมิได้มีเพียงควบคุมนักโทษ แต่ยังรวมไปถึงการควบคุมเด็กที่กระทำผิดและผู้กระทำผิดซ้ำ อันก่อให้เกิดเครือข่ายสถาบันราชทัณฑ์ในระบอบใหม่ที่ประกอบด้วยเรือนจำสำหรับนักโทษ โรงเรียนฝึกอาชีพสำหรับเด็กที่กระทำผิด และนิคมฝึกอาชีพสำหรับผู้ต้องโทษกักกัน

จากนั้นในบทที่ 4 เป็นการทำความเข้าใจงานราชทัณฑ์สมัยใหม่สมัย
คณะราษฎรผ่านการวิเคราะห์ทัศนคติ (penal colony) อันเป็นวิธีการ
จัดการนักโทษรูปแบบใหม่ที่รัฐบาลคณะราษฎรนำมาใช้กับสังคมไทยและ
ก่อให้เกิดทัศนคติ 3 แห่งในรัฐบาลคณะราษฎร ได้แก่ เรือนจำภาคกลางโต
จังหวัดยะลา เรือนจำภาคคลองไผ่ จังหวัดนครราชสีมา และนิคมฝึกอาชีพ
ตะรุเตา จังหวัดสตูล ตลอดจนพิจารณาความสำเร็จและความล้มเหลว
ของกิจการทัณฑ์

ภาค 3 เข้าใจ “ราชทัณฑ์ไทยในปัจจุบัน” ผ่านประสบการณ์
จากอดีต เป็นความพยายามเข้าใจที่มาของงานราชทัณฑ์ไทยในปัจจุบัน
ที่มักอ้างอิงกับมาตรฐานการลงทัณฑ์ของนานาชาติ ลักษณะเฉพาะบาง
อย่าง และสภาวะยากเย็นของงานราชทัณฑ์ไทยสมัยใหม่ โดยบทที่ 5
เริ่มต้นจากการอธิบายความเปลี่ยนแปลงของงานราชทัณฑ์นับตั้งแต่หลัง
สงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึงสมัยจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งเกี่ยวพันกับ
การพัฒนางานราชทัณฑ์ไทยให้สอดคล้องกับแนวทางการฟื้นฟูนักโทษ
ขององค์การสหประชาชาติและความรู้อาชญาวิทยาแนวสังคมวิทยา ขณะ
เดียวกันรัฐก็ใช้อำนาจเด็ดขาดในการลงทัณฑ์เพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อย
และเป็นระเบียบในสังคม ส่วนบทที่ 6 ซึ่งเป็นเนื้อหาบทสุดท้ายของ
หนังสือต้องการอธิบายการควบคุมนักโทษการเมืองในประวัติศาสตร์ราช
ทัณฑ์ไทย ซึ่งรัฐมิได้ให้ความสำคัญกับการปรับปรุงฟื้นฟูพฤติกรรมแบบ
เดียวกับผู้กระทำผิดอาญาทั่วไป แต่มุ่งเน้นยับยั้งหรือยุติความเคลื่อนไหว
ของกลุ่มการเมืองที่เป็นฝ่ายตรงข้ามกับอำนาจรัฐ โดยเนื้อหาของบทนี้จะ
ครอบคลุมตั้งแต่ พ.ศ. 2475-2506 อันเป็นช่วงเวลาที่รัฐไทยเริ่มจำแนก
ความผิดทางการเมืองให้มีลักษณะแตกต่างจากความผิดทางอาญาทั่วไป
รวมถึงมีแนวทางปฏิบัติต่อนักโทษการเมืองที่ชัดเจนมากขึ้นโดยการเปลี่ยน
แปลงของการคุมขังนักโทษการเมืองเกี่ยวพันโดยตรงกับบริบทการเมือง
ในแต่ละช่วงเวลา มากกว่าที่จะได้รับอิทธิพลจากแนวคิดหรือความรู้ด้าน
อาชญาวิทยาซึ่งเข้ามาในสังคมไทย

เชิงอรรถ

¹ กรมราชทัณฑ์, รายงานสถิติผู้ต้องราชทัณฑ์ทั่วประเทศ สํารวจ ณ วันที่ 1 พฤศจิกายน 2567, เข้าถึงเมื่อ 17 พฤศจิกายน 2567, เข้าถึงได้จาก http://www.correct.go.th/rt103pdf/report_result.php?date=2024-11-01&report=; กรมราชทัณฑ์, รายงานสถิติผู้ต้องราชทัณฑ์คดี พ.ร.บ. ยาเสพติดทั่วประเทศ สํารวจ ณ วันที่ 1 พฤศจิกายน 2567, เข้าถึงเมื่อ 17 พฤศจิกายน 2567, เข้าถึงได้จาก http://www.correct.go.th/rt103pdf/report_result.php?date=2024-11-01&report=drug

² กรมราชทัณฑ์, สถิติการกระทำผิดซ้ำของผู้ต้องขัง, เข้าถึงเมื่อ 17 พฤศจิกายน 2567, เข้าถึงได้จาก <http://www.correct.go.th/recstats/index.php>

³ ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน, ตุลาคม 2567: คดี ม.112 ศาลพิพากษา ลงโทษ 6 คดี แต่ยกฟ้อง 3 คดี ส่วนอัยการยังเดินหน้าสั่งฟ้องคดีชุมนุมปี 2563-64, เข้าถึงเมื่อ 5 พฤศจิกายน 2567, เข้าถึงได้จาก <https://tlhr2014.com/archives/70904>

⁴ ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน, รายชื่อผู้ต้องขังทางการเมือง 2567, เข้าถึงเมื่อ 12 พฤศจิกายน 2567, เข้าถึงได้จาก <https://tlhr2014.com/archives/63015>

⁵ ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน, สรุปเสวนา 112 วัน 'บั้ง' เสียชีวิตในการควบคุมของราชทัณฑ์ กับอนาคตของการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรม, เข้าถึงเมื่อ 3 กันยายน 2567, เข้าถึงได้จาก <https://tlhr2014.com/archives/69570>; ประชาไท, ธงชัย วินิจจะกูล: ระบบราชทัณฑ์ไทยกำลังเห็น 'คนคุก' ต่ำกว่ามนุษย์ปกติ ราชทัณฑ์จะต้องถูกปฏิรูป, เข้าถึงเมื่อ 14 มิถุนายน 2567, เข้าถึงได้จาก <https://prachatai.com/journal/2024/06/109555>

⁶ Thongchai Winichakul, "Confessions to Lese Majesty: A Lens into the Rule of Law in Thailand," accessed April 6, 2022, available from https://www.ide.go.jp/library/Japanese/Publish/Reports/InterimReport/2018/pdf/2018_2_40_026_ch01.pdf; The101.world, :: LIVE :: Public Forum : "จินตนาการใหม่ระบบยุติธรรมไทย, เข้าถึงเมื่อ 9 ธันวาคม 2564, เข้าถึงได้จาก https://www.youtube.com/watch?v=_Px80UExd-s&t=6s

⁷ เบเนดิกต์ แอนเดอร์สัน, "ศึกษารัฐไทย: วิพากษ์ไทยศึกษา," ใน ศักดิ์ศรีไทย ย้อนสภาวะไทยศึกษา: รวมบทความและปาฐกถาว่าด้วยการเมืองไทยสมัยใหม่, เบเนดิกต์ แอนเดอร์สัน, บรรณาธิการ (นนทบุรี: ฟาเดียวกัน, 2558).

⁸ สมเกียรติ วันทะนะ, "รัฐสมบูรณาญาสิทธิในสยาม 2435-2475," *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์* 17, 1 (มิถุนายน 2533): 23-44; Chaiyan Rajchagool, *The Rise and Fall of the Thai Absolute Monarchy: Foundations of the Modern Thai State from Feudalism to Peripheral Capitalism* (Bangkok: White Lotus, 1994); Kullada Kesboonchoo Mead, *The Rise and Decline of Thai Absolutism* (London: Routledge, 2004).

⁹ อมรา ชันอาสา, "สภาพสังคมไทย: ศึกษาจากงานการราชทัณฑ์ระหว่าง พ.ศ. 2433-2476" (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2525); เสาวลักษณ์ คุณประยูร, "นโยบายของรัฐบาลสยามต่อผู้กระทำความผิดทางด้านการศาลและการราชทัณฑ์ พ.ศ. 2434-2458" (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2529).

¹⁰ Michel Foucault, *Discipline and Punish: The Birth of the Prison* (New York: Random House, 1977).

¹¹ Mary Gibson, "Global Perspectives on the Birth of the Prison," *The American Historical Review* 116, 4 (October 2011): 1040-1063.

¹² Peter Zinoman, *The Colonial Bastille: A History of Imprisonment in Vietnam, 1862-1940* (London: University of California Press, 2001); David Arnold, "The Colonial Prison: Power, Knowledge and Penology in the 19th Century India," in *Subaltern Studies VII Essays in Honor of Ranajit Guha*, ed. David Arnold and David Hardiman (New Delhi: Oxford University Press, 1996); Frank Dikötter, *Crime, Punishment and the Prison in Modern China* (New York: Columbia University Press, 2002); Daniel V. Botman, *Punishment and Power in the Making of Modern Japan* (Princeton: Princeton University Press, 2007); Anoma Pieris, *Hidden Hands and Divided Landscapes: A Penal History of Singapore's Plural Society* (Honolulu: University of Hawai'i Press, 2009); Clare Anderson, ed., *A Global History of Convicts and Penal Colonies* (London: Bloomsbury Academic, 2018).

¹³ อมรา ชันอาสา, "สภาพสังคมไทย: ศึกษาจากงานการราชทัณฑ์ระหว่าง พ.ศ. 2433-2476"; เสาวลักษณ์ คุณประยูร, "นโยบายของรัฐบาลสยามต่อผู้กระทำความผิดทางด้านการศาลและการราชทัณฑ์ พ.ศ. 2434-2458."

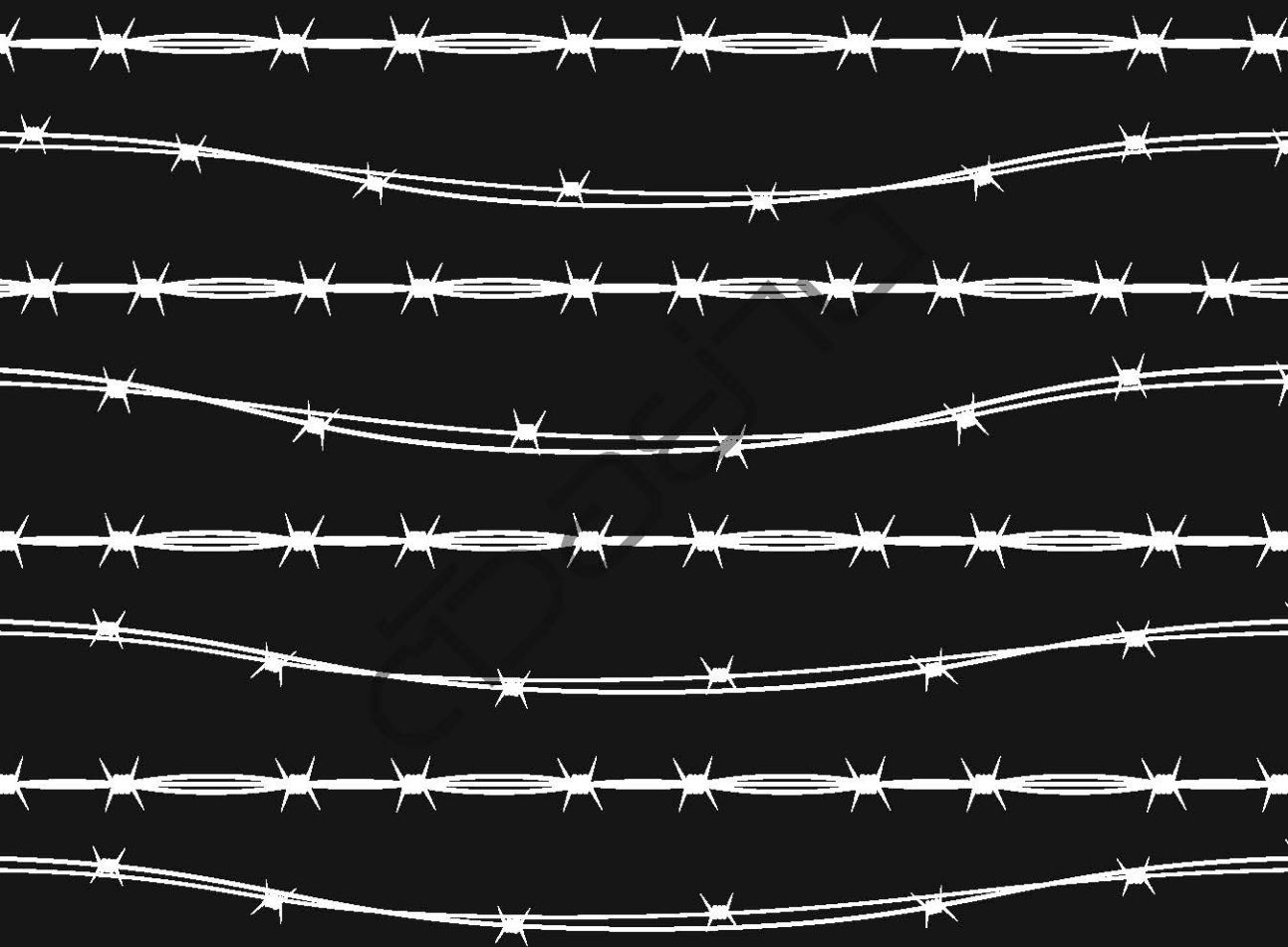
¹⁴ ภูมิ สุรเกียรติ, "เปลี่ยน 'ป่าดิบ' ให้เป็น 'บ้าน' ชุมชนในฝัน ณ ทัดหมื่นคมธารโต พ.ศ. 2478-2500," ใน *จินตกรรมจากปัตตานี: มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ในกระแสการเปลี่ยนแปลง*, ณภัค เสรีรักษ์ และรัชฎ์ สาตราวุธ, บรรณาธิการ (ปัตตานี: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตปัตตานี, 2558).

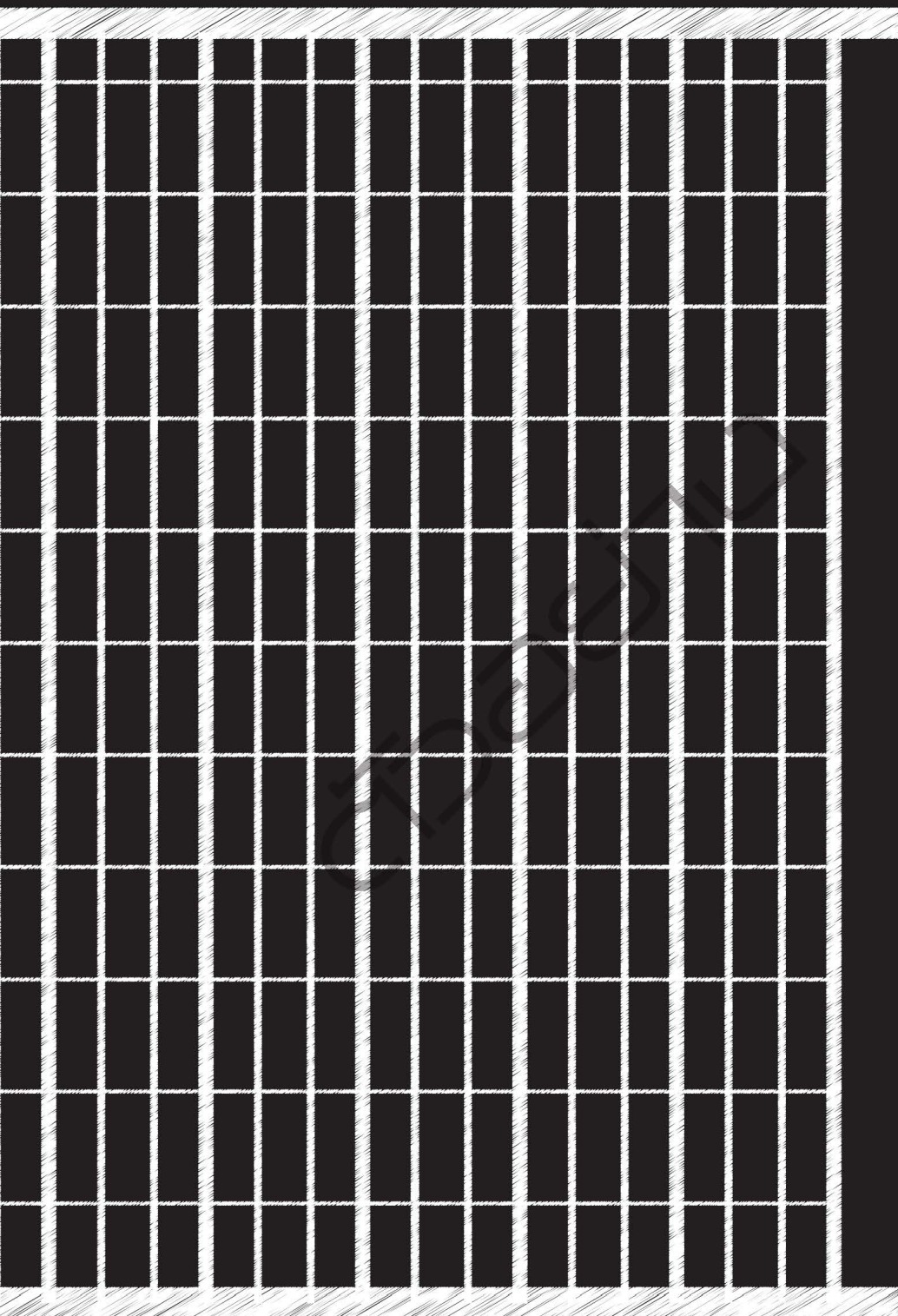
¹⁵ แดนพีช แบรดเลย์, *หนังสืออักษรภิธานศรีบท* (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2514), น. 587; หลวงบวรบรรณรักษ์, *สัทกฤต-ไท-อังกฤษอภิธาน* (พระนคร: โรงพิมพ์ไท, 2469), น. 973; อัจฉรียา ชูตินันท์, *อาชญาวิทยาและทัณฑวิทยา*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: วิทยุชน, 2557), น. 168.

¹⁶ หจข., กค.0301.1/38B/11 "เรื่อง Report Written by W. J. F. Williamson to H. R. H. Prince Chantaburi: Budget of the Kingdom of Siam for the Year 130 (1911-12) (พ.ศ. 2454-2455)"; หจข., กค.0301.1.38B/16 "เรื่อง Report Written by W. J. F. Williamson to H. R. H. Prince Chantaburi: Budget of the Kingdom of Siam for the Year 2459 (1916-17) (พ.ศ. 2459-2460)."

¹⁷ หจข., กต.35.4/22 "เรื่อง การจ้างชาวอิตาเลียนมารับราชการกรมราชทัณฑ์ (ดร.เบรารเดल्ली) (พ.ศ. 2478-2482)."

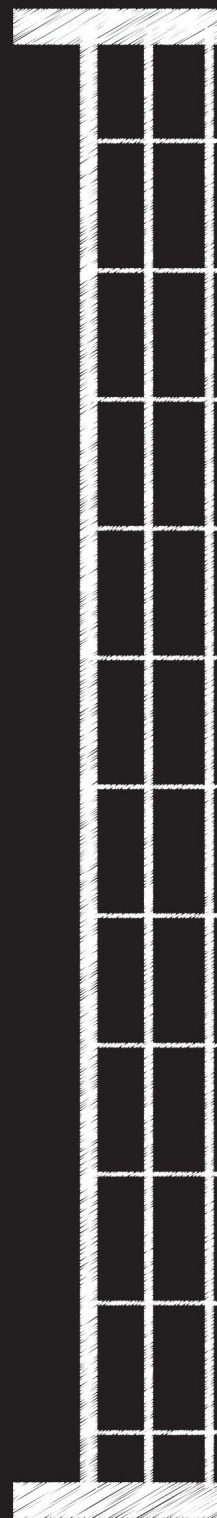
¹⁸ กรมราชทัณฑ์, *ประวัติการราชทัณฑ์ 200 ปี* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ราชทัณฑ์ เรือนจำกลางคลองเปรม, 2525. จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี), น. 803.

ภาค 1

“ราชทัณฑ์”
สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์

กำเนิดคุศสมัยใหม่และการปฏิรูป งานราชทัณฑ์สยาม พ.ศ. 2433-2458

ในวันที่ 12 พฤษภาคม พ.ศ. 2434 เทียนวรรณ นักคิดสามัญชนคนสำคัญในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ซึ่งถูกคุมขังในคุกนับตั้งแต่ พ.ศ. 2425 ในความผิดฐานหมิ่นตราบราชสีห์¹ เทียนวรรณได้เขียนกลอนตำหนิการเปลี่ยนแปลงการคุมขังนักโทษแบบใหม่ของรัฐบาลสยาม โดยพาดพิงถึงประเด็นการเปลี่ยนเจ้าพนักงานคุกใหม่แทน “มูลนาย” เดิม และเพิ่มข้อบังคับคุกใหม่ที่มีการใช้อำนาจต่อนักโทษอย่างเข้มงวด²

เทียนวรรณยังวิพากษ์วิจารณ์การปกครองนักโทษของเจ้าพนักงานคุกใหม่ที่มีลักษณะกดขี่ข่มเหงนักโทษโดยที่นักโทษไม่สามารถมีปากมีเสียงหรือกล่าวโทษต่อเจ้าพนักงานได้เลย อีกทั้งยังเรียกร้องให้เจ้าพนักงานมีความเห็นอกเห็นใจนักโทษมากขึ้น อย่างไรก็ตามหลังจากกลอนถูกเผยแพร่ในหน้าหนังสือพิมพ์ กรมพระนครบาลได้สอบสวนและมีคำสั่งให้ลงโทษเทียนวรรณด้วยการขังห้องมืดมีกำหนด 5 วันและให้แยกขังเทียนวรรณไม่ให้ปะปนกับนักโทษทั่วไปในคุกใหม่ อันเนื่องจากความผิดที่ไม่เขียนฎีการ้องเรียนตามข้อบังคับนักโทษ แต่กลับแต่งบทกลอนประจานเจ้าพนักงานและชักนำให้นักโทษก่อการกำเริบ³

เหตุการณ์นี้แสดงให้เห็นถึงช่วงรอยต่อของการเปลี่ยนแปลงงานราชทัณฑ์สยามจากแบบจารีตไปสู่สมัยใหม่ นับตั้งแต่การส่งตัวนักโทษแบบจารีตที่ถูกลงโทษจำคุกอย่างไม่มีกำหนดเวลาแน่นอนอย่างเทียบวรรณจากคุกเก่าไปคุมขังที่คุกใหม่ การเปลี่ยนแปลงผู้คุมและการจัดระเบียบการคุมขังนักโทษใหม่ได้ส่งผลให้ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ระหว่างผู้คุมกับนักโทษแบบจารีตต้องยุติลง สิ่งเหล่านี้เป็นตัวอย่างเล็กๆ อันสะท้อนความไม่ราบรื่นของการปฏิรูปราชทัณฑ์ในสมัยรัชกาลที่ 5 จากมุมมองของนักโทษที่มีหลักฐานน้อยชิ้น และชวนให้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการลงทัณฑ์ของรัฐที่นำระบบคุกสมัยใหม่มาแทนที่ คุกจารีตว่าดำเนินการภายใต้เงื่อนไขและปัจจัยอะไรบ้าง รวมถึงบทบาทของรัฐที่เป็นตัวแสดงหลักในการปฏิรูปราชทัณฑ์สยามให้เป็นสมัยใหม่ มีการดำเนินการในลักษณะอย่างไร

รากฐานงานราชทัณฑ์ไทย: การลงทัณฑ์ของพระราชอาและคุกแบบจารีต

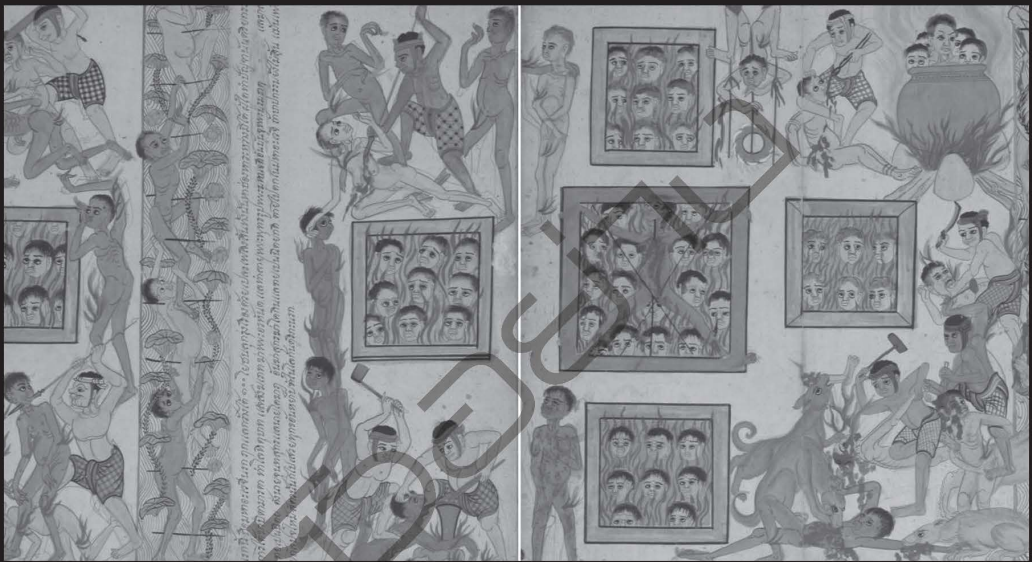
การลงโทษทางอาญาของผู้ปกครองไทยในยุคจารีตมีรากฐานแนวคิดมาจากคติความเชื่อฝ่ายพราหมณ์และพุทธจากพระธรรมศาสตร์ของอินเดีย โดย “ทัณฑ์” (danda) หรือ “การลงโทษ” ตามแนวคิดนี้ถือเป็นกระบวนการทางกฎหมายอันเป็นความรับผิดชอบของผู้ปกครอง ที่ใช้จัดการกับผู้ฝ่าฝืนหรือล่วงละเมิด “ธรรม” (dharma)⁴ กล่าวคือ การลงโทษเป็นเครื่องมือที่นำมาใช้สำหรับสร้างกฎระเบียบแกโลกหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือการปกครองคนให้อยู่ในธรรม ดังนั้นการใช้อำนาจลงโทษผู้กระทำความผิดจึงเป็นหน้าที่สำคัญของกษัตริย์และเป็นความชอบธรรมตามหลักพระธรรมศาสตร์เพื่อใช้ปกครองให้สังคมอยู่ในระเบียบกฎเกณฑ์ที่กำหนดไว้

เมื่อกษัตริย์รับเอาพระธรรมศาสตร์เข้ามาเป็นหลักกฎหมายในยุค

จาริต ได้มีการปรับให้เข้ากับความเชื่อแบบพุทธตลอดจนนำ “พระราชสาสตร์” รวมเข้าไว้ในพระธรรมสาสตร์ด้วย โดยพระราชสาสตร์นั้นเป็นกฎหมายที่นำมาจากมูลคดีต่างๆ ที่บัญญัติขึ้นโดยกษัตริย์ การกระทำเช่นนี้อาจกล่าวได้ว่ากษัตริย์ทำให้พระราชสาสตร์กลายเป็นส่วนหนึ่งของคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ทางกฎหมายไปโดยปริยาย และมีส่วนช่วยสร้างวัฒนธรรมในการขยายอำนาจของกษัตริย์ยุคจาริตผ่านการบัญญัติกฎหมายดังสะท้อนให้เห็นจากการที่กษัตริย์สมัยอยุธยาได้บัญญัติกฎหมายจำนวนมากอิงแอบไปกับพระธรรมสาสตร์ จนมีส่วนทำให้กระบวนการยุติธรรมของรัฐมีความสลับซับซ้อนอย่างมาก⁶

เมื่อเข้าสู่ช่วงต้นกรุงเทพฯ พ.ศ. 2347 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (รัชกาลที่ 1) ได้สั่งให้มีการรวบรวม ตรวจสอบ และชำระสะสางกฎหมายที่ตกทอดมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาให้ถูกต้องและเป็นระเบียบแบบแผน อันนำไปสู่การประกาศใช้ “กฎหมายตราสามดวง” เป็นหลักในการปกครองบ้านเมือง โดยกฎหมายนี้ยังคงวางอยู่บนพื้นฐานกฎหมายสมัยอยุธยาที่ให้อำนาจกับกษัตริย์ในการบัญญัติกฎหมาย สร้างความยุติธรรม และลงทัณฑ์ผู้กระทำความผิดเพื่อรักษา “ธรรม” หรือระเบียบของสังคม

สำหรับการลงทัณฑ์ที่ปรากฏอยู่ใน “กฎหมายตราสามดวง” นั้นมีการกำหนดโทษไว้หลากหลาย และมีลักษณะโหดร้ายรุนแรงเป็นอย่างยิ่ง ตัวอย่างเช่นบทลงโทษที่ปรากฏอยู่ใน “พระไอยการกระบดศึก” ที่กำหนดโทษไว้ถึง 32 ประการ ไม่ว่าจะเป็นการเอาก้อนเหล็กร้อนวางบนศีรษะ การถลกหนังศีรษะและขูดกะโหลกให้ขาว การเกี่ยวปากแล้วเอาไฟยัดปาก การจุดไฟเผาร่างกาย การเชือดเนื้อ การเอาน้ำร้อนราดร่างกาย การปล่อยให้สุนัขกินเนื้อ การใช้ขวานผ่าอก เป็นต้น⁷ บทลงโทษดังกล่าวเสมือนเป็นการนำวิธีการลงทัณฑ์สัตว์นรกตามคติความเชื่อแบบไตรภูมิ หรือการลงทัณฑ์คนพาลจากคำสอนตามพระไตรปิฎกให้มาบังเกิดมา

ภาพการลงทัณฑ์ในเวจิมหานรกจากสมุดภาพไตรภูมิ

สมัยธนบุรี ฉบับกรุงเบอร์ลิน

ภาพจาก พิพิธภัณฑ์วัฒนธรรมเอเชีย (Museum für Asiatische Kunst)

กรุงเบอร์ลิน ประเทศเยอรมนี

ในโลกอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อให้สังคมอยู่ภายใต้ธรรมะหรือระเบียบกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมที่กษัตริย์กำหนดไว้

ลักษณะของกฎหมายแบบจารีตยังมีส่วนช่วยสนับสนุนให้กษัตริย์มีพระราชอำนาจในการลงทัณฑ์เพิ่มมากขึ้น เนื่องจากกฎหมายกำหนดโทษไว้หลายสถานในความผิดเดียว ตัวอย่างเช่น “พระไอยการอาชญาหลวง” กำหนดการลงโทษไว้ 10 สถาน ได้เปิดโอกาสให้กษัตริย์สามารถใช้ดุลพินิจในการกำหนดโทษสถานใดสถานหนึ่งแก่ผู้กระทำความผิดประกอบกับกระบวนการพิจารณาคดีแบบจารีต ลูกขุนภายในศาลเป็นเพียงผู้ชี้ขาดว่าฝ่ายใดผิดฝ่ายใดถูกและมีความผิดสถานใด แต่ไม่มีอำนาจกำหนดโทษแต่ประการใด เนื่องจากต้องนำผลการพิจารณาตัดสินของศาลขึ้นกราบบังคมทูลให้กษัตริย์วินิจฉัยลงโทษผู้กระทำความผิดเป็นรายบุคคลไป⁸ การกำหนดโทษของกษัตริย์นั้นไม่มีหลักเกณฑ์แน่นอนตายตัว ขึ้นอยู่กับพระราชวินิจฉัยโดยพิจารณาจากพฤติกรรมและสถานภาพทางสังคมของผู้กระทำความผิด ไม่ว่าจะเป็นชาติกำเนิด ศักดินา ตำแหน่งหน้าที่ รวมไปถึงความดีความชอบในงานราชการ⁹ ด้วยเหตุนี้ผู้กระทำความผิดใน “พระไอยการอาชญาหลวง” จึงอาจรับโทษสถานหนักที่สุดคือ ฟันคอ ริบเรื่อน หรืออาจได้รับโทษเบาสุดคือ การเรียกประกันทัณฑ์บน ซึ่งล้วนขึ้นอยู่กับพระมหากรุณาธิคุณของกษัตริย์ในฐานะเจ้าชีวิต

นอกเหนือจากการลงทัณฑ์ผู้ฝ่าฝืนกฎหมายแล้ว การลงทัณฑ์ในยุคจารีตยังปรากฏในกระบวนการชำระความตามวิธีพิจารณาความอาญาที่เรียกว่า “จารีตนครบาล” ซึ่งเป็นการทรมานผู้ต้องหาคดีอาญา โดยให้อำนาจแก่เจ้าพนักงานในการทรมานบีบคั้นให้ผู้ที่ถูกกล่าวโทษรับสารภาพ ตัวอย่างเช่น การเขียน การจำชื้อคา การมัดแขนน้ำ การนำตัวไปตากแดด และการตบปากคู่ความ เป็นต้น¹⁰ วิธีการพิจารณาคดีแบบจารีตนครบาลแสดงให้เห็นถึงแนวคิดเบื้องหลังที่ว่า ผู้ต้องหาคดีอาญาให้ถือว่าเป็นผู้ร้ายไว้ก่อนจนกว่าผู้ต้องหาจะพิสูจน์ว่าตนเป็นผู้บริสุทธิ์ ตลอดจนยังสะท้อน

ทัศนคติของผู้มีอำนาจในยุคจารีตที่มองว่า ธรรมชาติของมนุษย์นั้นมีความชั่วร้าย มีกิเลสต่างๆ ที่จะทำให้กลายเป็นผู้ร้าย¹¹ ดังนั้นผู้มีอำนาจจึงสามารถลงทัณฑ์ผู้ต้องหาที่ชั่วร้ายเพื่อแสวงหาความจริงก่อนจะมีคำพิพากษา เพื่อให้เป็นเยี่ยงอย่างแก่ผู้ที่จะกระทำความผิดและเพื่อรักษาระเบียบทางสังคมเอาไว้

เอียน บราวน์ (Ian Brown) ได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับการลงโทษจำคุกหรือการควบคุมผู้กระทำความผิดในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยุคจารีตว่า วิธีการลงโทษด้วยการจำคุกไม่เป็นที่นิยมเท่าใดนักของกษัตริย์ยุคจารีต เนื่องจากจุดประสงค์หลักของการลงโทษคือ เพื่อแก้แค้นให้สาสมกับความผิดที่กระทำ ดังนั้นจึงมักใช้วิธีการประหารหรือทรมานร่างกายที่หลากหลายและพิสดาร ขณะที่การกำจัดผู้กระทำความผิดออกไปจากชุมชนนิยมใช้วิธีการเนรเทศมากกว่าการควบคุมในสถานที่คุมขังที่มั่นคงแข็งแรง¹² ความเห็นนี้สอดคล้องกับวิธีการลงโทษตามกฎหมายจารีตของไทยที่โทษทางอาญามุ่งหมายแก้แค้นผู้กระทำความผิด นับตั้งแต่การประหารชีวิตหลากหลายรูปแบบ การทรมานทางร่างกาย การบังคับใช้แรงงาน และการสร้างความอับอายด้วยการสักประจาน นอกจากนี้ยังมีโทษอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการขับไล่ผู้กระทำความผิดออกจากสังคมเดิม ได้แก่ การเนรเทศ และการลดฐานะทางสังคมเป็นไพร่ หรือถอดฐานันดรศักดิ์¹³

หากพิจารณาเกณฑ์การลงโทษจำคุกตาม “กฎหมายตราสามดวง” สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ โดยลักษณะที่ 1 เป็นการจำคุกแบบมีกำหนดเวลา นับตั้งแต่ 15 วันจนถึงตลอดชีวิตแล้วแต่ความผิดที่กระทำว่าหนักเบาเพียงใด ตัวอย่างเช่น โทษจำคุกใน “พระอัยการลักษณะโจร” ข้อ 74 ความว่า “มาตราหนึ่ง โจรลักข้าง ม้าหลงไป ให้ฆ่าผู้ร้ายนั้นเสีย ถ้าโจรลักข้างม้าของราษฎรให้ใช้ทุนแล้วให้ลงโทษดังโจรปล้น ให้เขียน 3 ยกเอาตัวจำไว้ ณ คุกกว่าจะตาย”¹⁴ หรือข้อ 81 ความว่า

“มาราหนึ่งผู้สูบผืนกินผืน ขายผืนนั้น ให้ลง
พระราชอาญาจงหนักหนา ธิราชบาตให้สิ้นเชิง ทะเวน
บกเรือ 3 วันให้จำใส่คุมขังไว้กว่าจะอดได้ ถ้าอดได้แล้ว
ให้เรียกเอาทานบนแก้ตัวญาติพี่น้องไว้แล้ว จึงให้ปล่อย
ตัวผู้สูบขาย กินผืนออกจากโทษ”¹⁵

ส่วนโทษจำคุกลักษณะที่ 2 เป็นการจำคุกโดยไม่มีกำหนดเวลาดตาย
ตัว แต่จะขึ้นอยู่กับกรณีวินิจฉัยชี้ขาดของของกษัตริย์ กล่าวคือ ผู้กระทำ
ผิดจะถูกส่งตัวไปจำคุกจนกว่าจะมีพระบรมราชโองการให้ปล่อยตัว ซึ่ง
กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้กล่าวถึงโทษจำคุกลักษณะนี้ว่า “ประเพณี
เดิมซึ่งจำคุกโจรผู้ร้ายไม่มีกำหนดเวลาว่าจะต้องจำอยู่นานเท่าใด จะพ้น
จากเวรจำได้แต่ด้วยพระเจ้าแผ่นดินทรงพระกรุณาโปรดเกล้ายกโทษพระ
ราชทาน”¹⁶ จากการลงโทษจำคุกโดยไม่มีกำหนดเวลาทำให้นักโทษตก
ค้างจำนวนมากภายในคุกจนก่อให้เกิดปัญหานักโทษแออัดล้นคุก ต่อมา
จึงเกิดธรรมเนียมเกี่ยวกับคุกในยุคจารีตที่เรียกว่า “การประกันเชิงลา”
อันเป็นธรรมเนียมการปล่อยตัวนักโทษโดยนักโทษจะหาคนมาประกันไป
จากนั้นเจ้าเมืองและกรมการจะรวบรวมรายชื่อขอพระราชทานพระบรม
ราชวินิจฉัยให้ปลดปล่อยนักโทษเป็นคราวๆซึ่งสามารถช่วยแก้ปัญหา
ความแออัดของนักโทษในคุกได้ระดับหนึ่ง¹⁷ อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติ
ไม่ปรากฏชัดว่าเมื่อประกันเอาตัวนักโทษออกไปแล้วนักโทษจะต้องกลับ
เข้าไปในคุกอีกเมื่อใด ดังนั้นธรรมเนียมประกันเชิงลาจึงเอื้อประโยชน์ให้
แก่ผู้กระทำผิดบางกลุ่มที่มีพวกพ้องหรือมีเงินทองมากได้เปรียบผู้ยากจน¹⁸

นอกจากนี้กษัตริย์ในสมัยอยุธยายังได้ประโยชน์จากการบังคับใช้
แรงงานนักโทษผ่านกรมพระนครบาล โดยแต่งตั้งขุนนางตำแหน่ง “ปลัด
ตรวจคุก” คือขุนพัศดีซ้ายและขุนพัศดีขวา ถือศักดินาคคนละ 800 เป็น

ผู้ปกครองคุก และตำแหน่ง “ห้ามรง” (พะห้ามะรง หมายถึง ผู้ควบคุม นักโทษ) 4 คน ถือศักดินาคณะละ 300 เป็นผู้ควบคุมนักโทษ¹⁹ โดยผู้กระทำความผิดอาญาที่ถูกส่งตัวมาคุมขังในคุกจะถูกเปลี่ยนสถานะจากไพร่ที่สังกัดมูลนายมาเป็น “คนโทษ” ที่ขึ้นกับกรมพระนครบาล นอกจากนี้กรมพระนครบาลยังมีอำนาจในการคุมขังญาติพี่น้องของโจรที่ปล้นสะดม เพื่อทำการสอบสวนหรือเป็นตัวประกันจนกว่าจะจับโจรได้²⁰ โดยคนโทษและญาติพี่น้องของโจรต่างถูกบังคับทำงานหรือหารายได้ตามที่หลวงกำหนด เช่น การทำงานโยธา การทำงานในอุ้งสำเภา และการทำงานเลื่อยไม้²¹

เมื่อกษัตริย์ราชวงศ์จักรีอันมีภูมิหลังจากตระกูลขุนนางได้สถาปนากรุงเทพฯ ขึ้นเป็นศูนย์กลางอำนาจแห่งใหม่ใน พ.ศ. 2325 เพื่อสร้างความสะดวกธรรมของผู้ปกครองในการรื้อฟื้นระเบียบการเมือง กษัตริย์ราชวงศ์ใหม่ยังพยายามสร้างเสถียรภาพทางการเมืองผ่านการสร้างเครือข่ายกับตระกูลขุนนางใหญ่²² แม้ว่ากษัตริย์จะพยายามสร้างระเบียบทางสังคมด้วยการรื้อฟื้นโครงสร้างสังคมศักดินาแบบสมัยอยุธยาเพื่อดึงไพร่สมจากมูลนายมาเป็นไพร่หลวงของกษัตริย์ แต่ในทางปฏิบัตินั้นขุนนางผู้ทำหน้าที่ควบคุมกำลังคนยังคงมีอำนาจสูงในการควบคุมไพร่ และเบียดบังไพร่หลวงมาใช้ประโยชน์ส่วนตัว²³ รวมถึงมีอำนาจในการลงอาญาไพร่เป็นการส่วนตัวได้ ดังปรากฏในพระราชกำหนด พ.ศ. 2326 ที่ให้มูลนายมีอำนาจลงอาญาไพร่ของตนที่เกี่ยวข้องร้านค้าและชาตราชาการ²⁴

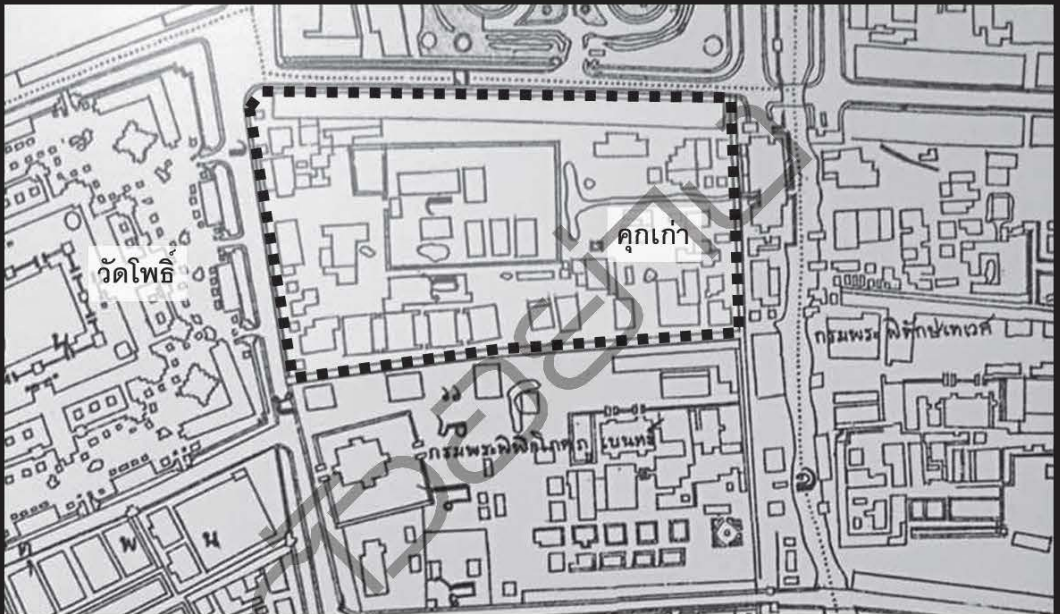
ปัจจัยข้างต้นส่งผลต่อการควบคุมและหาผลประโยชน์จากนักโทษจากเดิมที่ขึ้นต่อกษัตริย์ผ่านการบังคับบัญชาของกรมพระนครบาล ได้ถูกแบ่งสรรให้แก่ขุนนางหรือมูลนายมากขึ้น อันเป็นผลมาจากอิทธิพลเครือข่ายขุนนางที่เพิ่มขึ้นและปัญหาการคุมกำลังพลที่กษัตริย์ไม่สามารถเข้าไปควบคุมนักโทษได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การเปลี่ยนแปลงอำนาจการคุมขังนักโทษปรากฏชัดเจนจากจำนวนคุกหลวงในสมัยต้นกรุงเทพฯ ที่ลดจำนวนเหลือเพียงแห่งเดียวและใช้

สำหรับคุ้มขังนักโทษคดีอุกฉกรรจ์หรือมีโทษหนักเท่านั้น คือ “คุกหน้าวัดโพธิ์” สังกัดกรมพระนครบาล ขณะที่ “ตะราง” อันเป็นสถานที่คุมขังนักโทษคดีสุภาพได้ตกอยู่ภายใต้การควบคุมของขุนนางตามกรมกองต่างๆ เช่น กรมมหาดไทย กรมพระกลาโหม กรมท่า กรมวัง และกรมนา ซึ่งใน พ.ศ. 2433 ก่อนปฏิรูปการราชทัณฑ์ กรุงเทพฯ มีตะรางรวมทั้งสิ้น 44 แห่งในหน่วยงานถึง 15 กรม นอกจากนี้ยังมีตะรางตามบ้านของมูลนายสำหรับขังไพร่หรือทาสที่กระทำความผิดอีกจำนวนมาก²⁵

สำหรับคุกหน้าวัดโพธิ์ตั้งอยู่บริเวณฝั่งตรงข้ามวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) ปัจจุบันเป็นพื้นที่ของหน่วยบัญชาการรักษาดินแดน คุกแห่งนี้สันนิษฐานว่าน่าจะสร้างตั้งแต่สถาปนากรุงเทพฯ โดยเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ขำ บุนนาค) กล่าวถึงคุกหน้าวัดโพธิ์ในช่วง พ.ศ. 2411-2413 ความว่า “คุกตั้งอยู่ใกล้พระราชวังนัก แต่ก่อนแผ่นดินเพิ่งตั้งขึ้นใหม่ผู้คนยังน้อยจับพม้ามาน่าได้จำไว้มากๆ ครั้นจะไปตั้งอยู่ไกลท่านไม่วางพระทัยเหมือนอย่างตึกดินก็อยู่ใกล้พระราชวังเหมือนกัน”²⁶ ด้วยเหตุนี้ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2) จึงสร้างวังใหม่ให้แก่เจ้านายที่สังการกรมพระนครบาลให้ติดกับคุกหน้าวัดโพธิ์คือ วังท้ายหีบเผยของกรมพระพิพิธโภคภูเบนทร์เพื่อสะดวกแก่การระงับเหตุร้ายต่างๆ ภายในคุกได้อย่างทันที่²⁷

จากแผนที่กรุงเทพฯ ฉบับ จ.ศ. 1249 หรือ พ.ศ. 2430 ได้เผยให้เห็นร่องรอยคุกหน้าวัดโพธิ์ว่า มีผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมล้อมรอบด้วยกำแพง และมีการแบ่งพื้นที่เป็น 2 ส่วนคือ “คุกส่วนนอก” และ “คุกส่วนใน” โดยคุกส่วนนอก หรือที่เรียกว่า “หีบเผย”²⁸ เป็นเขตที่ล้อมคุกซึ่งมีประตูเปิดปิดเป็นเวลาและเป็นที่ตั้งบ้านเรือนของพระท่ามระง ผู้คุม และนักโทษชั้นดี²⁹ ขณะที่คุกส่วนในเป็นสถานที่คุมขังนักโทษ มีกำแพงล้อมรอบอีกชั้น โดยที่คุ้มขังนักโทษเป็นอาคารชั้นเดียวก่ออิฐมีประตูเข้าออก 2 บาน ไม่มีหน้าต่างแต่ใช้เป็นช่องลมระบายอากาศ และนักโทษจะต้องนอนปูเสื่อกับ

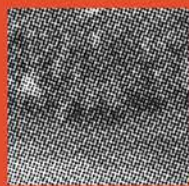
คูกหน้าวัดโพธิ์ พ.ศ. 2430 (พื้นที่เส้นประ)

ภาพจาก ธงชัย ลิขิตพรสวรรค์, บรรณาธิการ, แผนที่กรุงเทพฯ จ.ศ. 1249

(กรุงเทพฯ: ธนาคารกสิกรไทย, 2558).

รัฐ

ราช

ทัศน์

แม้การจองจำและลงทัณฑ์ที่รุกรานด้วยวิธีการอันโหดร้ายป่าเถื่อนในยุคจารีต จะถูกเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัยและเป็นสากลมากขึ้น เพื่อเปลี่ยนให้ผู้กระทำผิดกลายมาเป็นพลเมืองดีของสังคม

นับตั้งแต่การปฏิรูปงานราชทัณฑ์หลายระลอก รวมถึงการทดลองควบคุมผู้กระทำผิดด้วยวิธีการใหม่ๆ อย่างทัณฑ์หมึกหรือทัณฑ์ทศนาถ ฯลฯ

แต่ขณะเดียวกันกลับพบร่องรอยการจัดการผู้กระทำผิดของประเทศไทยด้วยวิธีการอันอยู่ติธรรมและโหดร้ายไม่ต่างจากในยุคจารีต

รัฐราชทัณฑ์ อำนาจลงทัณฑ์ในยุคสมัยใหม่
ไม่เพียงฉายภาพพัฒนาการของงานราชทัณฑ์ไทย ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 จนถึงทศวรรษ 2500 เท่านั้น แต่ยังเผยให้เห็นอำนาจอันซับซ้อนของประเทศไทยสมัยใหม่ และตอบคำถามว่า ทำไมราชทัณฑ์ไทยจึงกลายเป็นสถาบันที่สร้างความทุกข์ทรมานและลดทอนคุณค่าความเป็นมนุษย์อย่างเป็นรูปธรรมที่สุดในกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทย

อำนาจลงทัณฑ์ ในยุคสมัยใหม่

ประวัติศาสตร์

ISBN 978-974-02-1936-1

9 789740 219361

ราคา 455 บาท